

РОЗВИТОК ЗМІСТУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Коршевнюк Т. В.

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник*

відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти

*Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Сучасний етап розвитку української школи визначено етапом формування нової освітньої парадигми, основу якої становить орієнтація на творчий потенціал і саморозвиток особистості, надання можливостей для її самореалізації, набуття готовності й досвіду вирішувати особистісно і соціально значущі завдання [4]. Цим зумовлені напрями і механізми модернізації системи вітчизняної освіти.

За досить короткий період з 2000 року біологічна освіта зазнала значних змін, співзвучних становленню нових соціально-освітніх взаємин в Україні і докорінній перебудові змісту шкільної освіти. Був покладений початок формуванню ключових компетентностей, активізувались процеси гуманізації, гуманітаризації, інтеграції і фундаменталізації змісту освіти, спостерігається посилення його практичної і творчої складової. Розкриємо особливості екстраполяції цих стратегічних напрямів оновлення змісту освіти українських учнів на зміст біологічної освіти школярів.

Вивчення характеристики біологічного компонента освітньої галузі «Природознавство» у Державних стандартах базової і повної середньої освіти (2004 і 2011 років) [3, 4], й розроблених на їх основі навчальних програм з біології, показало, що вектор сучасного розвитку змісту шкільної біологічної освіти відходить від уніфікації в сторону розвитку учнів з урахуванням їх особистого досвіду, ціннісних орієнтацій та ключових компетентностей. Це дозволяє уникнути засвоєння учнями абстрактних знань, яким важко знайти застосування в реальному житті, і значно розширює коло навчальних і життєвих проблем, до розв'язання яких будуть підготовлені учні основної і старшої школи. Конструювання змісту біологічної освіти не з позицій базової науки, а з позиції проєктованих результатів, запитів особистості й очікувань суспільства свідчить про його гуманістичну спрямованість.

Розвиток змісту шкільної біологічної освіти відбувається під впливом різних чинників, одним з яких стали результати міжнародного моніторингового дослідження якості природничо-математичної освіти українських восьмикласників TIMSS-2007 [8].

Вивчення відповідей вчителів і учнів на запитання анкет, аналіз результатів виконання школярами завдань міжнародного тесту дозволив виявити недоліки зазначеного змісту, насамперед домінування начального матеріалу, що має

абстрактний характер і відірваний від реального життя учнів, недостатню практичну й прикладну направленість, слабку орієнтованість змісту на формування оцінних і методологічних умінь, навичок працювати з інформацією, представленої в різних формах (текстах, таблицях, діаграмах, схемах, графіках тощо). На розроблені рекомендації міжнародного дослідження першими відреагували підручники і навчальні посібники (робочі зошити, збірники завдань і вправ тощо): їх було доповнено завданнями, що містять текстову частину, цифровий та ілюстративний матеріал, урізноманітнено форми тестових завдань, наприклад, не лише обрати відповідь, але й аргументувати свою позицію. Ті самі цій основі рекомендації міжнародного дослідження було враховано при створенні навчальної програми з біології (2013) [6].

Зокрема практичну частину програми не лише розширено (на неї відведено приблизно 35% навчального часу), а ще урізноманітнено: крім традиційних для біологічної освіти лабораторних і практичних робіт передбачено виконання учнями дослідницьких практикумів, лабораторних занять, проектів. Головне призначення цього кроку – залучити учнів до дослідницької пошукової діяльності, спонукати їх до активного і свідомого застосування набутих теоретичних знань не лише у навчальних, але й позанавчальних ситуаціях, використовувати методи пізнання живої природи для отримання нових знань.

Вагомим каталізатором якісних змін у вітчизняній освіті українських школярів, включаючи її біологічний компонент, виступає концепція Нової української школи, засадничі положення якої орієнтують на різнобічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості як мету сучасної освіти [7].

У досягненні мети пріоритетним визначено компетентнісний підхід, проте слід зазначити, що в практиці його реалізації виникла суперечність між змістом навчальних програм і можливостями успішного формування в учнів ключових і предметних компетентностей. На шляху до розв'язання цієї суперечності вагому роль відіграло ініційоване МОН України оновлення навчальних програм базової школи та створення у 2017 році програм для старшої профільної школи [1, 5].

Особливістю оновлених програм стало виокремлення складників предметних компетентностей (знаннєвого, діяльнісного, ціннісного), що ґрунтується на результатах досліджень Н. Бібік, М. Бурди, Л. Величко, Н. Матяш, О. По-метун, О. Савченко, О. Топузова та інших вітчизняних вчених в галузі педагогіки і конкретних методик навчання. Зазначимо ключові особливості змісту біологічної освіти, втіленого в оновленій навчальній програмі з біології [1]. Інноваційним у програмі стало представлення очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів у формі компонентів предметної компетентності (знаннєвого, діяльнісного, ціннісного), а також визначення компетентнісного потенціалу предметів, тобто внеску кожного навчального предмета у формування ключових компетентностей. Зауважимо, що у програмі домінує діяльнісний компонент, який передбачає оволодіння учнями різними вміннями (пізнавальними, дослідницькими, загальнонавчальними тощо). Ціннісний

компонент ґрунтується на ціннісних орієнтаціях підростаючого покоління як соціально-психологічному феномені, що характеризує цілісну особистість, її спрямованість і ставлення до життя, мотивує поведінку і програмує вчинки. Знаннєвий компонент предметної біологічної компетентності не зазнав суттєвої трансформації порівняно з попередніми програмами, про що свідчить структурування й сутність предметних знань в оновленій програмі. Подекуди не вдалось уникнути абстрактності й відірваності знань від життя навчального матеріалу, частина їх закладна для учнів, адже включена до змісту без урахування їхнього пізнавального досвіду та психофізіологічних можливостей. Тож викликає занепокоєння реальна загроза незадовільного опанування знаннями: адже коли інформація подається поза розумінням та інтересом, у корі головного мозку формується центр її активного відторгнення.

Помітний вплив на зміст шкільної біологічної освіти здійснила включена до програми характеристика компетентнісного потенціалу навчального предмета біології, що відповідає проекту концепції Нової української школи разом в частині завдань і результатів природничої освіти [7].

Для формування ключових компетентності як соціально заданого і нормативно визначеного результату навчання до змісту включено наскрізні змістові лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», які виступають «засобом інтеграції навчального змісту й відображають провідні соціально й особисто значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів» [1, с. 19].

Таким чином, аналіз і наукова рефлексія розвитку змісту шкільної біологічної освіти в останні десятиліття дозволили визначити такі напрями його розвитку: орієнтація на збільшення спектру способів взаємодії людини з природою, включення до змісту комплексних завдань, умовою успішного виконання яких є інтегрування різних видів і способів діяльності, збільшення частки проектної діяльності. Прогнозування тенденцій розвитку зазначеного змісту на середньострокову і довгострокову перспективу розглядаємо як необхідний крок у розробленні варіативних прогнозів розвитку зазначеного змісту, передбаченні позитивних і можливих негативних наслідків реформування освіти.

Література:

1. Біологія. Природознавство. Основи здоров'я: оновлені на компетентній основі навчальні програми для 5-9 класів / О.М. Топузов, С.С. Фіцайло, Т.В. Коршевніук та ін. Київ, 2017. 128 с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова від 14 січня 2004 р. № 24 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF> (дата звернення 21.07.2018).
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова від 23 листопада 2011 р. № 1392 / Верховна Рада України. URL:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (дата звернення 21.07.2018).

4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ, 2005. 448 с.

5. Навчальні програми для 10-11 класів: Наказ МОН України від 14.07.2016 р. № 826 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 20.07.2018)

6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Природознавство; Біологія. 5-9 класи. Київ, 2013. 64 с.

7. Нова українська школа: основи Стандарту освіти / за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с.

8. TIMSS-2007. Частина 1. Результати дослідження на національному рівні. Київ, 2010. 400 с.

СТРАТЕГІЇ ТА ПІДХОДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Куконос А. В.

учитель української мови та літератури

КЗ «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 25»

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Педагогіка як наука розвивається ще з часів Давнього Риму. Ця сфера наукового життя перебуває у постійному русі, оскільки предмет вивчення педагогіки постійно змінюється. Предметом вивчення педагогіки є виховання як функція суспільства передавати новим поколінням суспільно-історичний досвід; виховання як спеціально організований процес; виховна діяльність, яка здійснюється у навчально-виховних закладах. Отже, провідним процесом, який вивчає педагогічна наука вважається виховання [2, с. 16-17].

Педагогічні завдання втілюються у трьох напрямках: виховання у (широкому розумінні); освіта; навчання і виховання у спеціальному педагогічному значенні. Слід розглядати педагогіку і її вплив на формування особистості під час навчання і виховання у педагогічному значенні. Звичайно, що виховання має сприяти виробленню в учнів гностичних вмінь, проєктувальних, конструктивних, комунікативних, організаторських. У сучасній школі постає проблема, що в умовах традиційних форм та методів навчання учні, пасивно отримуючи інформацію, не вміють здобувати її самостійно і застосовувати те, що знають. Це знайшло відображення у доповіді ЮНЕСКО «Освіта: прихований скарб», де проголошено: «Людина має навчитися: